

A MODERN BÜROKRÁCIA KIALAKULÁSÁNAK ELŐZMÉNYEI A KORA ÚJKORI MAGYARORSZÁGON

A 16–17. században az európai államokban az államhatalom nagyfokú változáson ment keresztül. Kialakult a kora újkori állam a személyi vagy az abszolút monarchia formájában, és ezzel együtt kezdtek kialakulni a kormányzási struktúrák, de jóval szűkebb formában, mint korábban. Megszületik a bürokratikus intézményrendszer, amely speciálisan felkészített, professzionális hivatalnokokból áll, akik állami fizetésből élnek, és közvetlenül az uralkodó személyében megtestesülő államtól függenek. A 17. századi Magyarország sem jelent e tekintetben kivételt, hiszen az állam fejlődése, habár elég lassan, de európai módon folyt, amit elősegített az osztrák Habsburgok birodalmához való tartozás. Ugyanakkor Magyarország történelmi fejlődésének sajátosságai meghatározták az államigazgatás kialakulását.

Ezek a sajátosságok közül elsőként azokat emelném ki, amelyek kihatottak a Magyar Királyság államigazgatási apparátusának kialakulására a kora újkori időszak kezdeti szakaszában. Mindenekelőtt a magyar társadalom rendi szerkezetének szilárd-ságát. A rendek pozíciói megerősödtek, miközben folyt a törökökkel vívott harc, és a magyar trónt idegen dinasztia foglalta el. Ez a helyzet az alábbiakban nyilvánult meg: 1) a feudális elit belső szerveződésében (többek közt a családi kapcsolatokban), 2) más rendek (városlakó polgárság, parasztság) kiszorításában a nemesség által a jogi, a társadalmi, valamint a gazdasági területeken, 3) a rendek ellenállásában az uralkodó Habsburg-dinasztia egyáltalán nem sikertelen kezdeményezéseivel szemben, többek közt a kormányzás területén.

A királyi hatalom státuszának sajátosságai Magyarországon a következőkben összegezhetők. Magyarország bekebelezése a Habsburg Birodalomba perszonálunió keretében valósult meg, a magyar államiság és a kiváltságos rendek jogainak megőrzésével. A királyi hatalom igyekezett megvalósítani a központosítást, a kormányzás egységesítését minden általa birtokolt területen, így Magyarországon is, ami persze nem kis nehézségekbe ütközött. Mindezek mellett a királyi udvar Magyarország határain túlra költözött, ami végsősorban kedvezőtlenül hatott mindkét félre, a magyarra és a Habsburgra is. Az állami intézmények egy része valóban átköltözött Magyarországról a királyi-császári udvarba, Bécsbe vagy Prágába. Ez csökkentette a központi szervek működésének hatékonyságát, valamint ezzel párhuzamosan gyengítette a kapcsolatot a központi hatalommal és a Magyarországon tevékenykedő állami és társadalmi intézményekkel. Ugyanakkor a magyar államiság megőrzése együtt járt bizonyos funkciók (hadügy, pénzügy, külpolitika) korlátozásával, illetve az udvari intézményeknek történő átadásával.

A 16–17. századi magyarországi társadalom életében a legmeghatározóbb tényező a törökökkel vívott szüntelen harc volt, ami nemcsak erőket és eszközöket vont el az államtól és a társadalomtól, hanem el is torzította ezeket. Szinte mindegyik állami intézmény elsősorban háborúval kapcsolatos feladatokkal foglalkozott a társadalmi élet más szféráinak rovására.

Magyarország történelmében nem véletlenül nevezik a 17. századot a magyar nemesség századának. Valóban, ez a rend sok mindent elért a királyi hatalomnál, fegyverrel a kezében védte meg a rendi jogait, privilégiumait, és elsősorban az államirányításban való részvétel jogát a király mellett. Az 1606-os bécsi béke és az 1608-as

pozsonyi országgyűlés döntései összegezték a Magyar Királyság rendjeinek első sikeres fellépését a Habsburgokkal szemben, és meghatározták a felek viszonyát a következő fél évszázadra. Ezekben olyan követeléseket fogalmaztak meg, amelyek a hatalmi viszonyok majdnem teljes körű megújítását jelentették: a rendek a királytól új koronázási jogokat kaptak, amelyek – meghatározott keretek közt – biztosították privilégiumaik megingathatatlanságát és a vallásszabadságot. Helyreállították a legfelsőbb rendi intézményeket (nádor, Magyar Tanács), kinevezték a legmagasabb állami és udvari tisztségviselőket (országbíró, horvát bán, tárnokmester stb.), garantálták a magyarok és a protestánsok jogát a legfelsőbb tisztségek és parancsnoki posztok betöltésére. A földtulajdonosok javára megoldották a parasztkérdést. S végül, véglegesen kialakult a magyar országgyűlés felépítése: kéttáblás rendszer jött létre, amely tükrözte a feudális eliten belül bekövetkezett szerkezeti változásokat.¹ Az előretörő abszolutizmust Magyarországon korán megfékeztek.

A vizsgált időszakban a kialakuló abszolút monarchia közigazgatási intézményei szorosan összefonódtak a rendi-képviselési monarchia intézményivel. Ezek a rendek érdekeit és szervezeti struktúráját tükrözték. A valóságban azonban nehéz szétválasztani az intézmények két típusát. Csak nagyon feltételes módon lehet a rendszer egyik oldalára helyezni a királytól közvetlenül függő intézményeket: a Királyi Kancelláriát, a Királyi Tanácsot, a Magyar (Pozsonyi) és a Szepesi Kamarát a hozzájuk tartozó szerteágazó pénzügyi szervekkel (például a vámhivatalok). Másrészt megjelennek a nádor, az országbíró, a királyi személynök apparátusai, amelyek összekötő szerepet játszottak a király és a rendek közt.

Az újkori hivatalnoki rendszer kialakulása szemszögéből az intézmények között különleges helyet foglalnak el a kamarák. 1526 után a királyság területén egy egységes központi állami intézmény működött: a Magyar Kamarán belül a számvevőség. Mivel a Habsburg-dinasztia kormányozta az országot, a Magyar Királyság állami szerveinek egy része Bécsbe költözött (például a Magyar Kancellária), mások beolvadtak az udvari hatóságokba; egyesek pedig megszűntek.² Emiatt a Magyar Kamara (vagy székhelye alapján a Pozsonyi Kamara) nemcsak pénzügyi, hanem adminisztratív funkciókat is ellátott. 1567-ben a Magyar Kamarából mint fiók kivált a Szepesi Kamara, amely a pozsonyi intézménytől függött, és feladata a felvidéki magyar pénzügyek irányítása volt.

Sem a Pozsonyi, sem pedig a Szepesi Kamara nem volt rendi intézmény: személyi állományukat nem a rendi gyűléseken vagy országgyűléseken választották meg, és a tevékenységükért sem a rendeknek feleltek, hanem a királynak. Ugyanakkor a törvényekben rögzítették a Magyar Kamara függetlenségét a bécsi udvari hivataloktól, sőt azonos státusát az Udvari Kamarával.³ A 17. században az országgyűlés számtalanszor leszögezte ezt az elvet.⁴ Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a gyakorlatban a megalkotott törvényeket nem lehetett betartani. A Magyar és a Szepesi Kamara Bécs egyetértése nélkül nem tudott önálló döntéseket hozni a hivatásos keretre, a kinevezésekre, az alkalmazottak bérére stb. vonatkozó kérdésekben. A magyar kamarák és a magánszemélyek a kérelmeket és a jelentéseket a királyhoz nyújtották be, de az Udvari Kamarának címezték. A döntéseket a felsőbb szinten az Udvari Kamarában, de a király nevében hozták, és a király írta alá azokat.⁵ Ezt a bécsi udvar nem rossz szándékkal tette. Abból következett, hogy Magyarország saját erőből nem tudta megvédeni magát a törököktől, és emiatt kénytelen volt hadügyi és pénzügyi segítségért a Habsburgokhoz fordulni.⁶ Cserében a magyar rendek engedélyezték a Habsburgoknak, hogy beavatkozzanak a királyság belső ügyeibe, és a királyra – pontosabban az udvari

hivatalokra – „bízta”, hogy foglalkozzon ezekkel a kérdésekkel. Meg kell különböztetni az úgynevezett „tiszán magyar” (ami a bírósági eljárásokat, az ország jogait és privilégiumait érinti) és a „közös” (pénzügyi és hadügyi) ügyeket. Az utóbbiak átkerültek az Udvari Kamara és az Udvari Haditanács ügykezelésébe.⁷

Más állami szervektől eltérően mindkét Magyar Kamara állandóan működött.⁸ A pénzügyi szervezetben folytatott munka megkövetelte, hogy az alkalmazottak rendszeresen megjelenjenek a munkahelyükön. Részletesen meghatározták az alkalmazottak kötelességeit, a „munkanap” idejét, a tanácsülések heti számát stb. A kamara személyi állományát (elnök, tanácsosok, pénztárnokok, pénztári ellenőrök), a kancellária munkatársait (számvevők, számvevősegédek, titkárok) és a technikai személyzetet (írnokok, futárok stb.) szigorú feltételek mellett „felvételiztették”, és választottak ki. A jelölteket több szinten véleményezték, majd a király hagyta jóvá felvételüket (valójában azonban az Udvari Kamara).

Kik voltak a kamara alkalmazottai? Napjainkig hiányzik a történetírásban egy összefoglaló tanulmány erről a kérdéstről.⁹ Magyar kollégáimmal együtt egyelőre csak konkrét személyek anyagait gyűjtjük, és a levéltárakban önéletrajzokat tanulmányozunk.¹⁰ Az egyes életutakból majd összeállítható lesz a 17. századi Magyarországon állami szolgálatban álló hivatalnokok egyfajta „társadalmi képe”. A kamarai tanácsok többsége nemes volt, ráadásul magyar nemzetiségű. A magyar nemesek az ország irányítását saját privilégiumuknak tekintették, és a Habsburg központi hatalommal folytatott csatározásokban a 17. század folyamán elérték azt, hogy ne engedjék kormányozni a külföldieket, így a németeket. A királyhoz hű magyarországiak közt a más nemzetiségűekkel szemben előnyben részesítették az etnikai magyarokat. A kiváltságos rendek képviselői előnyben részesültek a közrendűekhez képest a hivatalba való kinevezéskor. Ez a tendencia a korábbiakhoz viszonyítva a 17. század elejétől felerősödött. A 17. század nagy részében – de 1608 és 1671 között bizonyosan – az állami hivatalok alkalmazottainak többségét a magyar nemesek tették ki.¹¹ A városiak aránya – különösen a tehetős és képzett rétegből származóké, akiknek jelentős része akkoriban Magyarországon a német etnikumot képviselte – a 16. századhoz képest érzékelhetően csökkent.

Annak ellenére, hogy az 1606-os bécsi béke 9. és 10. cikkelyének megfelelően a Magyar Királyságban az állami szolgálatra történő felvételnél a katolikusokkal és a protestánsokkal szemben azonos feltételeket kellett támasztani,¹² a bécsi hatalom a magyar királyi központi hivatalokban, így a kamarában is, csak katolikusokat szeretett volna látni.¹³ A Habsburgok ily módon is igyekeztek biztosítani, hogy a testületek hozzájuk hűek legyenek, és lehetőség szerint semlegesíteni, de legalábbis gyengíteni kívánták a magyar rendek privilégiumait.

Az állami szolgálatba való felvétel elsődleges feltétele az uralkodó iránti lojalitás volt. Az ajánlólevelek és a kamara által előterjesztett jellemzések a jelöltekről ilyen ismétlődő megfogalmazásokat tartalmaztak: „őfelségéhez hű”. Az ilyen jellegű kitételek nem foghatók fel rutinszerű hódolatnak. Az osztrák Habsburgok és a Magyar Királyság rendjei közti harc felerősödésének időszakában az állami intézmények alkalmazottai részéről még inkább megkövetelték az uralkodóház iránti hűséget. Ilyen embereket nem volt könnyű találni, különösen a Felvidéken, amely híres volt a Béccsel szembeni ellenséges érzületéről.

Ahogy a példák is mutatják, a kamarában az elszegényedett (vagy eredetileg szegény) nemesség vállalt szolgálatot, amely nem rendelkezett birtokaiból származó bevétellel. Ezeknek a nemeseknek a megélhetés fő forrását a királynak vagy a főurak-

nak tett katonai vagy állami szolgálat jelentette. A ranglétrán való előrehaladásnak köszönhetően anyagi helyzetük javulhatott, sőt egyesek kiemelkedhettek, és akár egy szintre juthattak a tehetős régi köznemességgel. Egyúttal hasznos ismeretségekre és kapcsolatokra tehetek szert.¹⁴ Azok a nemesek, akik összekötötték az életüket az állami szolgálattal, ily módon igyekeztek javítani anyagi és társadalmi helyzetüket.

A kamarai alkalmazottaktól megköveteltek bizonyos szakmai ismereteket. Először is kötelesek voltak átesni a felvételi eljáráson. A kamarai hivatalnokkal szemben magas szintű szakmai követelményeket támasztottak. A hivatalnokoknak ismerniük kellett a latin nyelvet, és a magyar nyelven kívül legalább németül kellett tudniuk. Rendelkezniük kellett jogi ismeretekkel, gyakorlati tapasztalattal, valamint kellő hozzáértéssel a könyvelés és a pénzügy területén. A kamarai hivatalnokok közt voltak többek közt nem első generációs ún. „literatus”-ok, vagyis művelt emberek, akik számára a szellemi munka alapvető megélhetési forrást jelentett. Ők a nemesi megyékben jegyzőként, az állami intézményekben vagy főuraknál titkárként dolgoztak.¹⁵ Az archív anyagok arról tanúskodnak, hogy az intézmények falai közt többgenerációs hivatalnokdinasztiák, sőt a házassági kapcsolatok eredményeként egész rokoni klánok jelentek meg. Zárt hivatalnoki kaszt kialakulásáról azonban nem beszélhetünk.

Sőt még korai lenne őket modern értelemben vett hivatalnokoknak nevezni. Magyarországon – mint ahogy Ausztriában is – ennek még nem alakultak ki a feltételei. Komoly akadályt jelentett a szükséges anyagi bázis hiánya: a bér, amelyet a kamarában fizettek, nem volt elég ahhoz, hogy ebből meg tudjanak élni. Az amúgy is alacsony bért nem fizették rendszeresen, évekig visszatartották. Ennek következtében a nyomorgó hivatalnokok kénytelenek voltak más – gyakran nem törvényes – bevételi források után nézni. A kamara alá tartoztak a vámhelyek is. Itt nemritkán olyan fiatalok is szívesen dolgoztak, akik már kellő tapasztalatot szereztek pénzügyi területen, valamint energikusak voltak, és önállóságra, meg megfelelő rendszeres jövedelemre vágytak. A vámhivatalok, ahol nehéz volt minden lépést ellenőrizni, a legkülönbözőbb visszaélésekre nyújtottak lehetőséget, beleértve a csempészetet is.¹⁶

A társadalomból nemcsak a kvalifikált hivatalnokok, hanem a művelt emberek is hiányoztak. A magyar nemesség, mentalitását tekintve, abban az időben még nem volt felkészülve arra, hogy kardját és lovát tollra és íróasztalra váltsa. Ráadásul az államhatalom az állami hivatalnokoktól megkövetelte a politikai és vallási megbízhatóságot. Mindent összevetve, nehéz volt a megfelelő számú és színvonalú hivatalnoki kart összeszedni. Nemcsak az történt, hogy olyanok jelentkeztek ezekre az állásokra, akik nem feleltek meg a kívánalmaknak, de az is, hogy az államhatalom tudomásul vette, a jelentkezők nem tudják az előírt követelményeket mindenben teljesíteni. Előfordultak például olyan esetek, hogy a kamarai hivatalnokok nem rendelkeztek lakással a városban, ahol a kamara működött.

Van egy dolog, ami átgondolásra érdemes és jellemző a 17. század közepén élő magyar hivatalnokokra: ez pedig a kettős helyzetük a helyi rendi és központi állami hatalmi struktúrákban. Ahogy már fentebb említettük, a kamara nem volt rendi intézmény, és nem tartozott felelősséggel az országgyűlésnek. Ennek pompás bizonyítéka lehet az a tény, hogy a kamarát, mint intézményt, hivatalosan senki nem képviselte az országgyűlésben, habár közismert volt előkészítő feladata (az ülések egyik fő kérdése a pénzügy volt).¹⁷ A kamara alkalmazottjai mint nemesek személyesen szintén nem voltak képviselve más testületekben. Azt mondhatjuk, egy pontosan kijelölhető határvonal húzódik a rendi-testületi intézmények és a központi hivatalok között.

A kirajzolódó kép azonban nem olyan egyértelmű. A Magyarország területén működő állami pénzügyi intézmények különböző és szoros kapcsolatban álltak a társadalom rendi intézményeivel, adott esetben az országgyűléssel. Fontos feladatokat hajtottak végre az országgyűlés megbízása alapján: begyűjtötték a hadiadót (dica), megoldották az összes vagyoni és örökösödési vitát. A kamara szoros kapcsolata a rendekkel abban is megjelent, hogy a hivatalnokok nagy része a vármegyei nemesség soraiból került ki. Habár tisztségük betöltése kezdetén a hivatalnokoknak fel kellett adniuk a vármegyében betöltött pozícióikat, az állami intézményekbe magukkal vitték rendi érdekeiket és erkölcsi értékeiket. A kamarai szolgálatra való jelölésük elbírálásakor azonban felértékelődött a megyei adminisztratív munkában szerzett tapasztalatuk és társadalmi kapcsolataik, illetve helyismeretük. Szükség volt továbbá vagyoni biztosítékra arra az esetre, ha netán pénzügyi szabálytalanságot követnének el. A legjobb garanciaként az ingatlan és a föld szolgált. Másfelől a kamaránál szerzett tapasztalat és tudás felhasználható és értékes volt, ha valamely oknál fogva a hivatalnoknak el kellett hagynia a kamarát. Dolgozhatott a vármegyei apparátusban, és visszatérhetett az országgyűlésbe mint a rendi-testületi szervezet (vármegye) küldöttje.

Hasonló kettősség volt jellemző a királyság első számú irányítóira is: a nádorra, az országbíróra és kiszolgálóikra. Ők a Királyi Tanácsban lévő országnagyokból álló bírói fórumokból nőttek ki, és a 17. században közösen alkották a királyi táblát (tabula regis), amely mint testület részt vett az országgyűlésben. Vagyis tagjaik a rendi gyűléseken nem mint képviselők vettek részt, hanem hivatalból. A 17. századi országgyűlés résztvevőinek listájában a Királyi Tanács valamennyi tagja fel volt tüntetve (pl. az alnádor, az alországbíró, ezenkívül a bírók, pontosabban ítélmesterek és az esküdtek). Az gyűlésen részt vevő királyi tanácsi tagok száma nem volt állandó. A tanács létszámát az egyik évben nyolc főben (1634-ben), a másik évben huszonöt főben (1625-ben) jelölték meg. A Királyi Tanács mint intézmény nagyobb mértékben volt kapcsolatban a rendekkel, mint a kamara. Tagjait a felvidéki és délvideki rendekből választották ki: a prelátusokból, a bárókból és nem utolsósorban a vármegyei nemességből. A nemesi tisztségviselőket mindig feltüntették a listán. Ők nem vesztették el kapcsolatukat a vármegyékkel, és fenntarthatták posztjaikat a vármegyei apparátusban. Az országgyűlésen részt vevő királyi tisztségviselők egyidejűleg lehettek nemesi vármegyeiek hivatalos delegáltjai is, és ülészhettek az alsótáblán. Megjelenhettek a gyűléseken a távollévő bárók képviselőiként. A Királyi Tanács tehát nemesi intézményként működött, és így hivatalosan is részt vehetett a gyűléseken. Ugyanakkor a Királyi Tanács tagjainak egy része állandó volt, és szakmai alapon tevékenykedett: az országbíró és a nádor helyettesei, a bírósági végrehajtók felkészült, nagy munkatapasztalattal rendelkező bírák és jogász szakemberek voltak. Ugyanakkor a bírósági ülnököktől eltérően ők nem a nemesi vármegyékből kerültek a Királyi Tanácsba, hanem hagyományosan, mint a nádor vagy az országbíró hivatalnokai és családtagjai.¹⁸ A kör így bezárult. A feudális rendi szervezettel való kapcsolat újra megerősödött, habár másrészt ez a kapcsolat szintén lelassította a rendektől független és csak a királynak alárendelt hivatali apparátus kialakulását.

A Magyar Királyság két irányító szervének – a Magyar Kamara és a Királyi Tanács – példáján áttekintettük a kora újkori Magyarországon kialakuló hivatali apparátust. Kétségtelenül beszélhetünk a hivatali bürokratikus apparátus kialakulásának kezdetéről, amely megfelel a kora újkori európai állam követelményeinek. Láthatók a modern hivatalok kialakulásának első, bár még csak gyenge jelei. Ezek a következők: az alkalmazottak felvételi eljárás alapján történő kiválasztása, a központi intézmények

alkalmazottai stabil státusának kialakítása, a szakmai felkészültség szükségessége, a hivatalnokok minden egyes kategóriája részére a bér megjelölése, a kötelező jelenlét a munkahelyen, a munkaköri köteleességek és szabályok kidolgozása, a szolgálati viszonyok kialakulása a legfelsőbb hatalommal és a központi bécsi intézményekkel. A kapcsolatok lényege abban nyilvánult meg, hogy a magyar fél elismerte a Bécs alá tartozást, függetlenül attól, hogy a magyar rendek nem könnyen fogadták el ezt. Emellett azonban a törvényekre való hivatkozással a magyar elit igyekezett megőrizni függetlenségét és megakadályozni a Habsburg-állam központi intézményeinek beavatkozását a magyar ügyekbe. Ennek ellenére a bécsi udvar és a hatalmi szervek beavatkoztak a magyar hivatali bürokrácia kialakulásába: ők szabták meg a paramétereit, ők irányították, ők öntötték a kívánt formába, és az összes lehetséges eszközzel arra törekedtek, hogy megszabaduljanak a rendi korlátok terhéől. Az államszervezet átalakítását lényegében egy teljesen objektív folyamatnak lehet tekinteni. A Magyar Királyságban – az előadás elején felsorolt okok miatt, az ország történelmi fejlődése sajátosságaival összefüggésben – azonban ez a fejlődés elég fájó módon ment végbe. A megvalósítás lehetősége eléggé korlátozott volt. Magyarország területén a 17. században csak kevés állami intézmény működött, ráadásul továbbra is fennmaradtak a kapcsolataik a rendi intézményekkel, bár – miként láttuk – megkezdődött már az eltávolodás is a rendi intézményektől.

Jegyzetek

¹ Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytar 1526–1608. évi törvénycikkek. 3. köt. Bp., 1899. 1608/1–3., 5., 10., 11., 13. (A továbbiakban: CJH.)

² I. Habsburg Ferdinánd adminisztratív reformjairól: *Fellner, Thomas – Kretschmayr, Heinrich*: Die österreichische Zentralverwaltung. I. Abt. 1. Bd. Wien, 1907; *Rosenthal, Ediard*: Die Behördenorganisation Kaiser Ferdinands. I. In: Archiv für österreichische Geschichte, 49. Bd. 1887; *Ember Győző*: Az újkori magyar közigazgatás története Moháctól a török kiűzéséig. Bp., 1946; *Csizmadia Andor – Kovács Kálmán – Asztalos László*: A magyar állam és jog története. Bp., 1972.

³ „neque a cameris aulica, vel Austriaca, ulla plane dependentiam habeat, decretum est.” CJH. 3. köt. 1608/5.

⁴ CJH. 3. köt. 1609/21; 1618/15; 1622/18; 1655/11.

⁵ Éppen egy ilyen jegyzőkönyv mutatja be Vas Imrénének a Szepesi Kamarában megüresedett tanácsosi munkakörbe történő kinevezését 1658-ban. A szabályoknak megfelelően kérvényt nyújtott be az Udvari Kamarának, amelyhez mellékelte a Magyar Királyság legfontosabb tisztviselőitől kapott ajánlásokat, habár a kérvényt I. Lipótnak címezte. Az Udvari Kamara döntése meghozatalakor megkérte és figyelembe vette a pozsonyi és a kassai magyar pénzügyi szervek véleményét Vas személyéről. (Wien. Hofkammerarchiv, Hoffmann Ungarn. Rote 204. Fol. 164 – 164 v. 28. okt. 1658.)

⁶ *Ember*: i. m. 83–84.

⁷ „Qua in parte, majestas sua benigne declaravit: quae justitiam, jura, libertatesque regni concernunt: in Hungarico: quae cerialia, in camera, quae vero bellica negotia sunt, in bellico consilio (more hactenus observato) tractari. (CJH. 2. köt. Bp., 1899. 1569/39. P. 604.)

⁸ Vö. *Arcsády Ignác*: A pozsonyi és szepesi kamarák 1565–1604. Bp., 1894; *Ember*: i. m.; *Nagy Iván et al*: A Magyar Kamara és egyéb kincstári szervek. Szerk. F. Kiss Erzsébet. Bp., 1995; *Szűcs Jenő*: A szepesi kamarai levéltár 1567–1813. Bp., 1990.

⁹ *Fallenbüchl Zoltán*: A Szepesi Kamara tisztviselői a XVII–XVIII. században. In: Levéltári Közlemények, 1967/2.; *Uő*: A Magyar Kamara tisztviselői a XVII. században. In: Levéltári Közlemények, 1968/1.; *Gecsenyi Lajos*: Egy kamarai tisztviselő a XVI. században: Nagyváth Ferenc. In: Turul, 1999/3–4.; *Uő*: A Magyar Kamara tanácsosainak összetételéről a XVI. században. In: A történelem és a jog határán. Tanulmányok Kállay István születésének 70. évfordulójára. Bp., 2001. 55–71.; *Guszarova Tatyjana – Gecsenyi Lajos*: A kora újkori pénzügyi adminisztráció személyi viszonyairól. A Szepesi Kamara vezető tisztviselői 1646–1672 között. In: Századok, 2003/3.

¹⁰ *Гусарова, Т. П.*: „Непотопляемый” Эбеский (история карьеры казначейского чиновника в XVII в.). In: Казус. Индивидуальное и уникальное в истории. Альманах. Под ред. М. Бойцова и И.

Даннлевского. (Megjelenés alatt.) Гусарова, Т. П.: Конкурсные дела венгерских чиновников в Венском Придворном казначействе во второй половине XVII в. In: Искусство власти. Сборник статей в честь профессора Н. А. Хачатурян. СПб. (Megjelenés alatt.)

¹¹ *Fallenbüchl Zoltán*: A Magyar Kamara tisztviselői a XVII. században. In: Levéltári Közlemények, 1968/2. 234.

¹² CJH. 2. köt. 1606/9, 10.

¹³ A 17. század 30-as és 40-es éveiben az Udvari Kamara által vizsgált pályázati-felvételi ügyekben csak katolikusok szerepelnek, annak ellenére, hogy abban az időben a magyar nemesség jelentős része – különösen a Felvidéken – még protestáns volt. Amikor 1636-ban a Magyar Kamara tanácsosai megvédték Bécs előtt Majthényi Mihályt mint a Szepesi Kamara igazgatói posztjának jelöltjét, arra hivatkoztak, hogy a kamara részére nehezen lehetne megfelelő személyt találni, többek közt az udvar részéről felmerülő vallási diszkrimináció miatt. (Wien. Hofkammerarchiv, Hoffinanz Ungarn. Rote 153. 1636. május. Fol. 153.) 1666-ban Cherney Pál úgy döntött, hogy otthagya az országbírói ítélőmesterséget, de nem talált maga helyett mást. Ezzel kapcsolatban patrónusának, Nádasdy Ferenc országbírónak a következőket írta: „Ezen a vidéken nem tudok megfelelő embert, katolikusot találni az ítélőmesteri munkakörbe.” (Cherney Pál 1666. június 30-án írt levele Nádasdy Ferenchez. MOL E 185 Archivum familiae Nádasdy. 1666. Fol. 4.) A Szepesi Kamarában protestánsok csak akkor jelentek meg, amikor a Felvidék Kassával és a kamarával együtt az erdélyi fejedelem kezébe került. Közismert, hogy abban az időben Erdélyben elismerték a katolicizmus és a protestantizmus különböző válfajait.

¹⁴ Az Ebeczky nemesi család (apa és fia: Mátyás és Imre), amely csekély vagyonán és képzettségén kívül nem rendelkezett semmivel, a 16. század második felében és a 17. század első felében összekötötte az életét a magyar kamarai szolgálattal. Ebeczkyék rokonságba kerültek a Majthényi családdal, amelynek éppen ekkor sikerült felemelkednie a szolgálati és társadalmi ranglétrán. A Majthényiek hűségesen szolgálták a Habsburgokat, akik bárói rangra emelték őket. (*Nagy Iván*: Magyarország családjai. 7. köt. Pest, 1860. 259–265.; Emlékek a Majthényi kesslőkezei és berencsi Majthényi bárók és urak családi levéltárából. 1451–1728. Bp., 1897. 133–134.)

¹⁵ A Szepesi Kamara tanácsosi helyére pályázó Cherney Pál a „nemesi intelligenciához” tartozott, vagyis annak azon részéhez, amely jó neveltetést kapott és különböző állami szerveknél szolgált. Pál apja, Cherney András már „literátus”, vagyis tanult ember volt, és az életét levéltári szakemberként élte le. Pál apjánál tovább jutott a „tudományos úton”. A bécsi egyetemen, ahová 1630-ban iratkozott be, jogászai képzést és magiszteri fokozatot szerzett. (Matrikel Univesitatis Viennensis. Vol. IV, parte I. P. 142.) Mikor hazatért, idővel a jogászai praktizálás felé fordult. Ahogy sokan a kortárs nemesek közül, Cherney Pál is a helyi nemesi önkormányzat szervezetében kezdte karrierjét. 1649-ben Zemplén vármegye jegyzőjeként találkozunk vele. (MOL Filmtár 3535. doboz. Zemplén megye jegyzőkönyve. 8. köt. Vol. 21.)

¹⁶ Ebeczky Imre „visszaélési ügyének” többéves vizsgálata éppen ilyen hivatalnokot ír le: csodálatosan érti a dolgát, bátor, energikus, elv nélküli, és nemcsak áthágja a törvényt, de nem is titkolja ezt az ellenőrző szervek előtt.

¹⁷ Erről tanuskodnak az 1618–1862 közötti országgyűlések jegyzőkönyvei. (MOL A 37 Magyar Kancelláriai Levéltár. Magyar Királyi Kancellária Actadialtál 1618–1687. 1–3. cs.)

¹⁸ Az ilyen típusú hivatalnok csodálatos példánya Aszalay István. Esterházy Miklós bizalmasa volt, és 1633–1645 között titkári teendőket látott el. Ura halálát követően, néhány év múltán Aszalay már nem kívánta tovább szolgálni az Esterházy családot. Elfogadta a nádori titkárságot, amelyet 1651-ig töltött be. Ebben a minőségében vett részt az országgyűléseken 1646–1647-ben. 1651-től valószínűleg haláláig, 1657-ig kamarai tanácsosként tevékenykedett, és az országgyűlés különböző megbízatásait teljesítette. (*Csizi István*: Az Esterházy család tagjainak levelei Aszalay Istvánhoz. Bp., ELTE, 2003. Szakdolgozat, kézirat.)